

יצחק אבינו-דמעות מלאכים והנהגות אנוש אריה ארזי¹

רבים הם הסבורים כי משעה שנעקד יצחק על גבי המזבח נעשה הוא מנותק מענייני העולם הזה והוא נקשר לעולמות עליונים². לאור זאת העיון שלפנינו יבחן את הקשרים הבין אישיים של יצחק אבינו בשלושה מעגלים: מעגל הזוגיות-יחסו לאשתו רבקה, מעגל ההורות – יחסו לעשו בנו. מעגל השכנות – יחסו לשכניו. העיון יראה כי יצחק היה לא רק "עולה תמימה" אלא גם דמות מופת ביחסיו עם בני אנוש הסובבים אותו.

1. זוגיות – יחסו של יצחק לרבקה

בתחילת פרשת תולדות מספרת לנו התורה על תפילתו של יצחק: "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו" (בראשית כה' כא). אומר החיזקוני לתקנת אשתו... אבל בשבילו לא היה מתפלל, שהרי היה יודע שאינו עקר, כדכתיב: כי ביצחק יקרא לך זרע. גם הספורנו מפרש בצורה דומה. לפי פירוש זה נשאלת השאלה מדוע התפלל רק על אשתו ולא על עצמו, שהרי שניהם היו ללא פרי בטן? על כך עונים מפרשים אלה כי יצחק היה בטוח לחלוטין שלו עצמו יהיה זרע, בטחון זה נבע מהבטחת הקב"ה לאברהם "אבל שרה אשתך יולדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקימותי את בריתי איתו, לבית עולם לזרעו אחריו" (בראשית יז' ט). עם זאת הקב"ה לא הבטיח מי תהיה האישה שממנה יולדו צאצאי יצחק, ולכן התפלל יצחק לקב"ה (וכמו שכתוב במדרש רבה סג' ה). "שכל הבנים שאתה נותן לי יהיו מן הצדקת הזו ואף היא התפללה שכל הבנים שתתן לי יהיו מן הצדיק הזה"³. הרד"ק בפירושו על האתר אומר "הרבה בתפילה על אשתו שתלד לפי שהיה אוהב אותה אהבה יתרה כמו שפירשנו, ומאהבתה לא רצה לקחת אשה עליה ולא אחת מנערותיה". הנה מצאנו ביצחק וברבקה מסירות לזוגיות זוגיות שלא הייתה קיימת ביתר האבות, לא באברהם שהוליד גם מהגר מהפילגשים, ולא ביעקב שלו היו ארבע נשים. רואים כאן גם התחשבות מיוחדת של יצחק ברעייתו, ובכך שונה מאד דרכו של יצחק מהתנהגותו של יעקב שבאותה סיטואציה של עקרות טוען בכעס כלפי רחל: "התחת אלוקים אנוכי אשר מנע ממך פרי בטן" (בראשית ל', ב.).

2. יחס יצחק אבינו לבניו

יש שנוטים לראות את יצחק כאדם מנותק שאין לו הכישרים להבחין בטיבם של בניו. מצב זה ניתפס כרקע לסיפור גניבת הברכות בו רבקה מרגישה צורך להערים על יצחק משום שהיא חוששת שהוא יעניק את הברכה לבן שאיננו ראוי לכך – לעשו. אולם, פשוטו של מקרא אומר שאין הדבר כן, שהרי הכתוב מעיד "וַיְהִי עֶשָׂו בֶן אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת בְּשֵׁמֶת בַּת אֵילָן הַחִתִּי. וַתְּהִינָן מֵרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרַבֶּקָה" (כ"ו, לד-לה). מה גרם לכך שיצחק קרב ואהב את עשו למרות שהיה מודע לפחות לחלק ממגרעותיו? כדי להבין זאת הבה נבחן את המדרש הבא המתיחס לפסוק "ויהי כי זקן יצחק ותכהנה עיניו מראות ויקרא את עשו בנו הגדול" (בראשית כז' א.).

שבשעה שעקד אברהם אבינו את בנו על גבי המזבח בכו מלאכי השרת הה"ד (ישעיה לג)

הן אראלם צעקו חוצה וגו' ונשרו דמעות מעיניהם לתוך עיניו והיו רשומות בתוך עיניו

וכיון שהזקין כהו עיניו הה"ד ויהי כי זקן יצחק וגו' (בראשית רבה פרשה סה, י).

הרב עזרא ביק⁴ מלמד כי המדרש מצביע על החוויה הקשה שחווה יצחק בשעה שהיה עקוד על גבי המזבח. זמן זה השפיע על התנהגותו והביא לכך שהוא לא היה מסוגל, מבחינה נפשית, להרחיק או לדחות את בנו, גם אם בן זה גרם לו למורת רוח. הרב ביק מדגיש את חוסר היכולת לדחות את עשו, ניתן להוסיף לחוסר היכולת גם שיקול חינוכי כפי שמראה המדרש הגדול:

¹ סמנכ"ל לענייני סטודנטים באוניברסיטת בר אילן, העיון נכתב לזכר אבי שאול בן יהודה הכהן שנפטר בד כסלו תשע"ג

² כך למשל אומר הרב קוק זצ"ל " מיוחד הוא יצחק מאחר העקדה, שחי בו רק רוחא דעלמא דאתי, " אורות הקודש חלק ג עמ' קלה, אחרים רואים את יצחק כמתבודד, ראה למשל בוקאי" (תשס"ט) באר לחי רואי נדלה מ

<http://www.biu.ac.il/jh/parasha/sarah/brk.html>

³ מדרש רבה סג' ה

⁴ שעור מוקלט של הרב ביק על עירונו של יצחק נדלה מאתר http://www.etzion.org.il/vbm/keshet_archive.php

"ויאהב יצחק את עשו – וכי לא היה אבינו יצחק יודע במעשה עשו שהן כעוררין?! והכתוב אומר 'הלא משנאיך ה' אשנאי' (תהילים קל"ט, כא), ומפני מה אהבו? אלא היה אוהבו בפניו בלבד כדי לקרבו ולמשכו, שהרי קל וחומר, אם כשהוא אוהבו מעשיו מקולקלין, אלו שנאו וריחקו על אחת כמה וכמה! ואמרו רבותינו לעולם תהיה ימין מקרבת ושמאל דוחה, לכך נאמר 'ויאהב יצחק את עשו'(מדרש הגדול על כ"ה, כח).
נמצאנו למדים כי יצחק הכיר את עשו על מגרעותיו אך אלו לא מנעו ממנו לאהב את עשו אשר השיב לו אהבה.⁵

3. יחסו של יצחק לשכניו תושבי הארץ הנכרים

בתחילת פרק כו' מספרת התורה על הבטחתו של הקב"ה ליצחק "גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך והרביתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצות האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ" (בראשית כו ג-ו). יצחק אכן מקיים את הציווי ויושב בגרר. בהמשך, לאחר הריב עם רועי גרר, יצחק מגיע לבאר שבע ככתוב "ויעל משם באר-שבע וירא אליו ה' בלילה ההוא ויאמר אנוכי אלוקי אברהם אביך אל תירא כי אתך אנוכי, וברכתוך והרביתי את זרעך בעבור אברהם עבדי" (שם כד). תגובת יצחק לברכה זו היא "ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה'" (שם כה). רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק⁶ בפירושו 'משך חכמה'⁷ מפרש כי "הנה ענין בניית המזבח היה לפרסם הנבואה או הנס, אשר על זה בנה המזבח". לאור זאת הוא שואל מדוע לא בנה יצחק מזבח לאחר הבטחה הנבואית הראשונה אותה קיבל כמצוין בתחילת הפרק: (פרק כו פסוקים ג-ו) "לזרעך אתן את כל הארצות האל". על כך עונה המשך חכמה שתי תשובות: האחת "כי יצחק היה מפחד מפי יושב הארץ פן תחרה קנאתם בו ויצחק לא נלחם מימיו". דהיינו, יצחק לא היה איש מלחמה ולא רצה לעורר את חמתם של יושבי הארץ. נימוק זה הוא נימוק פרגמטי יצחק חשש מהתוצאות שעלולות להיות לבניית המזבח ולכן נמנע מכך.
לנושא דיונינו מעניינת במיוחד התשובה השנייה של בעל המשך חוכמה המיחסת ליצחק שיקול מוסרי ולא שיקול תועלתני: "ועוד, כי היה נגד דרכי המוסר אשר אנשי הארץ, שלמים הם איתו יביט לנחול ארצם, לכן לא פרסם המראה הזה ולא בנה מזבח". מסביר את דברי המשך חכמה הרב שלמה ברין⁸

"המשך חכמה מחדש כי דרכי המוסר נקבעים דווקא לפי התפיסה האנושית ולפי יכולת ההשגה השכלית האנושית. האמת א-לוקית של הנחלת הארץ לזרע אברהם ויצחק, לא תתיישב עם ההבנה האנושית והמוסרית של נימוסים ומדות טובות כפי שמקובל בעולם באותה שעה. לכן, דווקא משום מעלתה הנצחית ואמיתותה, יכולה היא להדחות לפי שעה מסדר היום שיצחק צריך לפרסם בעולם. על יצחק מוטלת המשימה לפרסם מה שהשכל האנושי והמוסרי יכול להזדהות עמו ובכך יקרא בשם ה'".
נמצאנו למדים כי למרות הסכסוכים שהיו ליצחק ולרועי צאנו, עם אבימלך מלך פלישתים ועם רועי גרר, יצחק כיבד את שכניו התחשב בזכויותיהם, נמנע מעימותים איתם, קיים את ציווי מלך גרר "לך מעימנו" (בראשית כו טז), ולבסוף אף עשה לשכניו משתה ושילחם מאיתו בשלום עם שבועה (שם, שם ל-לא)
לסיכום, ראינו כי בשונה מהתפיסה המקובלת, ניתן לראות את יצחק אבינו כבעל רגישות רבה ביותר לסובבים אותו, לרעייתו רבקה, לבניו, ובהם גם עשיו, ולשכנים שבקרבים הוא חי. יצחק אינו "מנותק" כלל ועיקר, בעניין עקרונות של של רבקה הוא פועל למען טובתה; הוא מקרב את בנו 'הבעייתי' ומטפח עימו מערכת דו סטרית של אהבה; והוא מכבד את תושבי הארץ אשר בקרבים הוא חי.
אם כן, יצחק יכול להוות דוגמה ומופת לדורות לא רק באמונתו הנעלה, נכונותו להיעקד ודבקותו בקב"ה, אלא גם בהנהגות אנוש - בדברים הקטנים לכאורה שבין אדם לחברו, דברים שבהם נבחנים ומתנסים כולנו.

⁵ לעיון נוסף והרחבה ראה מאמרו של הרב אמנון בזק (תשס"ה) בין אברהם ויצחק באתר של ישיבת הר עציון

<http://www.etzion.org.il/vbm/parsha.php>

⁶ רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק נולד בליטא בשנת תרי"ג (1843) נפטר בתרפ"ו (1926). כיהן כרב בדווינסק שבליטא.
לאחר פטירתו התפרסמו חידושיו לתורה בספר משך חכמה.

⁷ ספר משך חכמה על התורה, הוצאת מכללת בית וגן ירושלים מהדורה רביעית תשס"ב

⁸ הרב שלמה ברין (תשס"ז) פרשת תולדות בין אברהם ליצחק בבניית המזבח

על פשר בניית המזבחות על ידי האבות נדלה מאתר

www.etzion.org.il/vbm/update_views.php?num=3203&file=/...rtf

